

AANGEPAST EXEMPLAAR

Raadsvoorstel

jaar	bijlagenr.	commissie(s)	categorie/agendanr.
1999	175	LMRO	A 14

onderwerp

Beleidsnota Emmen, Natuurlijk Glastuinbouw

Aan de raad

Bijgaand doen wij u ter vaststelling toekomen de beleidsnota **Emmen, Natuurlijk Glastuinbouw**.

Deze beleidsnota vloeit voort uit het Bestuursprogramma 1998-2002 en het daarop aansluitende collegeprogramma 1998-2002. Belangrijk vertrekpunt voor deze nota vormt de beleidsdoelstelling om in de periode 2000-2010 een tuinbouwcentrum te realiseren van 400-500 ha intensief beteelde glasoppervlakte.

Om deze doelstelling te realiseren is het nodig om een op maat gesneden voorwaardenscheppend beleid te voeren, zodanig dat het tuinbouwbedrijfsleven de ruimte krijgt om op eigen kracht de investeringen te plegen die leiden tot de gewenste groei van het glastuinbouwcomplex.

Daarbij staat ons een duurzame ontwikkeling voor ogen, waarbij de term duurzaamheid in onze ogen betekent het realiseren van een optimale combinatie waarin economische ontwikkeling hand in hand gaat met een hoge milieu- en ruimtelijke kwaliteit.

De nota belicht een aantal aspecten die van belang zijn om het voorwaardenscheppende beleid goed gestalte te kunnen geven en draagt daarvoor de bouwstenen aan.

De nota beoogt aldus de leidraad te vormen voor het beleidsmatig handelen van de komende jaren.

De nota is als volgt opgebouwd:

- na het inleidende hoofdstuk 1 plaatst hoofdstuk 2 de beleidsnota in de context van andere recente beleidsdocumenten met glastuinbouw als onderwerp.
- in hoofdstuk 3 wordt teruggekeken op de ontwikkelingen in het tuinbouwcentrum Emmen sinds 1992 en wat daarin opvalt.
- in hoofdstuk 4 wordt middels een beschouwing van een aantal onderwerpen een visie op de toekomstige ontwikkelingen gepresenteerd. Bij een aantal van deze onderwerpen zijn ook beleidsvoornemens geformuleerd. Deze beleidsvoornemens zullen op gelegen momenten in concreto uitgewerkt worden en voor besluitvorming en financiering volgens de gebruikelijke procedures worden voorgelegd.
- hoofdstuk 4.9 (Ontwikkeling Tuinbouwstimuleringsregeling) vormt een uitzondering op het visie-achtige karakter van deze nota. Voor dit onderdeel wordt nu reeds voorgesteld om het bestaande beleid voort te zetten, maar dit te koppelen aan een financieel plafond voor uitstaande garanties van maximaal f 4 miljoen. Uit oogpunt van een verantwoord gemeentelijk financieel beheer achten wij dit noodzakelijk.

Wij stellen u voor de beleidsnota **Emmen, Natuurlijk Glastuinbouw** vast te stellen als bestuurlijk kader voor het glastuinbouwbeleid van de komende jaren.

De bijlagen waarnaar in de nota wordt verwezen liggen in de raadsportefeuille ter inzage.

1

1

1

1999, nr. A 14

De raad der gemeente Emmen;

gelet op het voorstel van burgemeester en wethouders van 5 juli 1999,
nr. 175;

b e s l u i t :

de beleidsnota **Emmen, Natuurlijk Glastuinbouw** vast te stellen als kader voor het
glastuinbouwbeleid van de komende jaren.

Vastgesteld in de openbare vergadering
van de raad van 15 juli 1999,
de secretaris,   de voorzitter,

-concept-

E M M E N

NATUURLIJK GLASTUINBOUW

Een beleidsnota over de ontwikkeling van het glastuinbouwcomplex
Emmen rond het derde millennium

Emmen, Juni 1999
Afd. Economische Zaken

1. Inleiding.

In het Collegeprogramma 1998-2002 is aangegeven dat er voor deze raadsperiode een tuinbouwontwikkelingsplan zal worden opgesteld en dat het eerste nieuwe ontwikkelingsgebied zal worden aangewezen.

Intussen is bij raadsbesluit van 18 februari jl. dit laatste onderdeel geconcretiseerd, door het aanwijzen van uitbreidingslocaties in Klazienaveen en Erica, alsmede door het projectmatig tot ontwikkeling brengen van de locatie te Klazienaveen, waaraan de naam "Klazienaveen, Het Rundedal" is gegeven.

In deze notitie wordt invulling gegeven aan het eerste onderdeel: een beleidsnota waarin een aantal relevante tuinbouwthema's nader beschouwd en uitgediept wordt.

Belangrijk vertrekpunt voor deze nota vormt de beleidsdoelstelling om in de periode 2000-2010 een tuinbouwcentrum te realiseren van 400-500 ha intensief beteelde glasoppervlakte. Dit is nodig om onze positie in het rijksbeleid als glastuinbouwcentrum met nationale betekenis waar te kunnen (blijven) maken.

Een glastuinbouwgebied met een centrumfunctie wordt wel gedefinieerd als een gebied met een relatief hoge concentratie aan activiteiten die behoren tot het tuinbouwcomplex. Het gaat hierbij om een concentratie van een substantieel aantal productiebedrijven, alsmede van toeleverende en afnemende bedrijven en instellingen. Hiertoe wordt bijvoorbeeld gerekend de aanwezigheid van onderwijs en scholing, voorlichting en onderzoek, kennisuitwisseling (studieclubs), een collectieve aanpak van de infrastructuur, nutsvoorzieningen, grondverwerking, milieu- en afvalproblematiek, een goede organisatie-infrastructuur etcetera, etcetera. Feitelijk gaat het om het bereiken van een bepaalde kritische massa, nodig om als zelfstandig glastuinbouwcentrum te kunnen functioneren.

Om de doelstelling "zelfstandig glastuinbouwcentrum van 400-500 ha glas" te kunnen behalen is het nodig om een op maat gesneden voorwaardenscheppend beleid te voeren, zodanig dat het tuinbouwbedrijfsleven de ruimte krijgt om op eigen kracht de investeringen te plegen die leiden tot de gewenste groei van het glastuinbouwcomplex.

In deze notitie wordt een visie op de toekomstige ontwikkelingen gepresenteerd. De notitie beoogt aldus de bouwstenen aan te dragen voor dat voorwaardenscheppende beleid dat de komende jaren verder geconcretiseerd en ingevuld moet gaan worden. Deze notitie vormt dan als het ware de leidraad voor de beleidsmatige keuzes die de komende jaren gemaakt moeten worden.

De notitie is als volgt opgebouwd:

Hoofdstuk 2 plaatst deze notitie in de context van recente andere beleidsdocumenten met tuinbouw als onderwerp.

In hoofdstuk 3 kijken we terug op de ontwikkelingen sinds 1992 en wat daarin opvalt.

In hoofdstuk 4 tenslotte wordt in een tiental onderdelen de visie over de te verwachten ontwikkelingen voor de komende jaren gepresenteerd.

Het onderdeel tuinbouwstimuleringsregeling (hoofdstuk 4.9.) vormt een uitzondering op het visie-achtige karakter van deze notitie. Voor dit onderdeel worden nu reeds een concrete voorstellen gedaan.

2. De context van "Emmen, natuurlijk glastuinbouw".

De hier gepresenteerde visie staat niet op zichzelf.

De grondslag voor deze notitie is al vastgelegd in een aantal recente documenten.

Het principe-besluit om het glastuinbouwcomplex Emmen verder te ontwikkelen werd eigenlijk al geconcretiseerd door het raadsbesluit van 19 februari 1999. Dit besluit -dat eigenlijk vooruitloopt op deze beleidsnotitie- was nodig, omdat de tuinbouwkavels in het uitbreidingsgebied Klazienaveen III vanaf de tweede helft van 1998 plotseling in hoog tempo konden worden uitgegeven. Snel handelen was dus geboden om niet al te lang "uitverkocht" te moeten verkopen.

In de raadscommissie Landbouw, Milieu, Recreatie en Overlegstructuren LMRO van oktober 1998 werd de discussienotitie **Kansen voor Kassen...in Emmen!** besproken. In deze notitie is een analyse gegeven van:

- De huidige situatie in de Nederlandse glastuinbouw.
- Het toekomstperspectief: trends, verwachtingen, knelpunten.
- De situatie in Emmen: feiten en cijfers, organisatiestructuur, sterkte-/zwakteanalyse.
- Overheidsbeleid: rijks-, provinciaal en gemeentelijk beleid. Ook het Langman-rapport en het REONN-advies kunnen worden genoemd.
- Inrichtingsaspecten van nieuwe tuinbouwgebieden.

In het bestek van deze beleidsnota is het relevant om een aantal belangrijke trends, verwachtingen, feiten en conclusies uit de discussienotitie nogmaals onder de aandacht te brengen:

- De glastuinbouw in Nederland is van belangrijke betekenis voor de Nederlandse economie. Door de grote exportgerichtheid levert de sector een belangrijke bijdrage aan het overschot op de Nederlandse betalingsbalans. De totale werkgelegenheid bedroeg in 1996 zo'n 80.000 arbeidsjaareenheden.
- In diverse scenario-studies van ondermeer het Centraal Plan Bureau en het Landbouw Economisch Instituut wordt aangegeven dat er voldoende perspectieven zijn voor verdere groei. Belangrijke voorwaarden daarvoor zijn de verdere Europese integratie en de ontwikkeling van de potentiële groeiemarkt in de Oost-Europese landen.
- Ook voor Emmen geldt dat de glastuinbouw van belangrijke sociaal-economische betekenis is. De sector biedt ca. 1.500 volledige manjaren werkgelegenheid, waarvan direct (productiebedrijven) ca. 1.250 manjaren en indirect (toelevering, verwerking, handel, transport en dienstverlening) ca. 250 manjaren. De werkgelegenheid is structureel en stabiel en is met name van belang voor de categorie lager geschoolde arbeid.
- De glastuinbouw in Emmen is de laatste twee jaar met ca. 25 ha netto glas gegroeid. Het gaat hierbij voornamelijk om autonome uitbreiding (uitbreiding van reeds gevestigde ondernemers). In termen van werkgelegenheid betekent dit een toename van ca. 100 tot 125 volledige arbeidsplaatsen over deze periode.
- De belangstelling voor nieuwvestiging in Emmen neemt toe als gevolg van de combinatie:
  - * de gunstige economische situatie;
  - * de nationale herstructureringsoperatie in de glastuinbouwsector;
  - * de resultaten van het noordelijke acquisitieproject.

- De herstructureringsoperatie alsmede de in het algemeen toenemende ruimtelijke druk en verkeerscongestie-problematiek in de glastuinbouwcentra in de Randstad doen de kans op versnelde groei toenemen. Echter ook andere vestigingslocaties in Nederland spelen hierop in.
- Om de concurrentie het hoofd te kunnen bieden zal Emmen een extra plus aan tuinders moeten kunnen bieden. Een nieuwe vestigingslocatie moet in alle opzichten aantrekkelijk zijn.
- Ruimte, lage grondprijzen en goede infrastructuur zijn sterke punten van Emmen. In relatie tot de trend van schaalvergroting van glastuinbouwbedrijven biedt dit goede kansen voor vestiging van grootschalige tuinbouwbedrijven.
- De perifere ligging van Emmen ten opzichte van de veilingen en handelscentra in het westen wordt vaak als een nadeel beschouwd. Nieuwe ontwikkelingen op het gebied van afzetstructuren (televeilen etc.) en de ligging ten opzichte van de Noord-Europese markt bieden Emmen mogelijk nieuwe kansen voor verwerking van het product ter plaatse/directe export.
- Naast interne ontwikkelingen binnen de sector zelf, zijn ook externe maatschappelijke ontwikkelingen maatgevend voor de toekomst van de glastuinbouw. Hierbij valt te denken aan eisen die gesteld worden door natuur, landschap, milieu, leefbaarheid en consumentengedrag. Voor nieuwe glastuinbouwcentra betekent dit dat hoge eisen worden gesteld aan de kwaliteit en duurzaamheid van de inrichting.

Voor een complete oriëntatie verdient het aanbeveling kennis te nemen van de integrale tekst van de discussienotitie **Kansen voor Kassen...in Emmen!** (bijlage 2).

3. Terugblik op de ontwikkeling van de glastuinbouw in Emmen, periode 1992-1999. In maart 1992 stelde de gemeenteraad het **Plan van aanpak voor uitbreiding van de glastuinbouw in Zuidoost-Drenthe** (bijlage 3) vast.

In diezelfde periode belandde de sector op nationale schaal in een flink neergaande economische spiraal. Met name in de groentesector leidde dit rond 1995/1996 tot een aantal faillissementen.

De matige conjuncturele situatie was goed af te lezen aan de groei van de tuinbouw in Emmen in de periode 1992 t/m 1997. Gedurende de periode 1985-1992 groeide het tuinbouwcentrum van ca. 115 naar 205 ha netto glasoppervlakte.

Een groei van 90 ha, dat is gemiddeld bijna 13 ha per jaar over een periode van 7 jaar. Veel nieuwe bedrijven vestigden zich in die periode in Emmen.

Bij de laatste officiële telling in juni 1998 bleef de teller stilstaan op 246 ha netto glasareaal. Een groei van slechts 41 ha over een periode van 6 jaar, dat is gemiddeld ca. 7 ha per jaar. Vrijwel alle uitbreiding in deze laatste periode werd gerealiseerd door reeds gevestigde ondernemers, meestal op kavels die al eigendom waren (of in erfpacht uitgegeven aan) van deze ondernemers. Het aantal nieuwvestigers beperkte zich in deze periode tot slechts één. Bouwkavels werden in deze periode nauwelijks verkocht ondanks intensieve promotie en acquisitie.

Desalniettemin valt het op dat het tuinbouwcentrum Emmen ook in deze periode is blijven groeien en dus ook een groeiende werkgelegenheid te zien heeft gegeven.

Dit lijkt niet alleen iets te zeggen over de dynamiek van de bedrijven en de kwaliteit van het ondernemerschap in dit gebied, maar ook over de kennelijk gunstige gebieds-specifieke omstandigheden.

De laatste twee jaren (medio 1997 tot heden) laten weer een veel positiever beeld zien. De tuinbouw heeft evenals vele andere sectoren goed geprofiteerd van de gunstige economische omstandigheden. De investeringsbereidheid van ondernemers is zeer goed te noemen, getuige ook de grondsituatie in het laatste uitbreidingsgebied Klazienaveen III. Begin 1998 beschikte de gemeente over nog ruim 30 ha (bruto) grond. Nu, anderhalf jaar later zijn we feitelijk uitverkocht en kunnen we geen kavels meer aanbieden!

Gedurende het laatste jaar is naar schatting 15 ha netto kas in aanbouw genomen of reeds gerealiseerd, zodat we thans kunnen spreken van een glastuinbouwcentrum van totaal ca. 260 ha netto intensief beteelde oppervlakte onder glas.

Wat verdere opvalt is de verschuiving in de verhouding groenteteelt (komkommer, paprika en tomaat) en sierteelt (snijbloemen en potplanten).

In 1985 was de verhouding groenteteelt-sierteelt ca. 60-40%. In absolute getallen: 70 ha groenteteelt en 45 ha sierteelt.

Medio 1998 is de verhouding groenteteelt-sierteelt meer dan volledig omgedraaid, namelijk ca. 37-63%. In absolute getallen: 92 ha groenteteelt en 154 ha sierteelt.

De groenteteelt is in de periode 1985 tot medio 1998 met ruim 30% gegroeid. De sierteelt nam in dezelfde periode toe met maar liefst zo'n 240%.

Emmen ontwikkelt zich dus vooral als centrum voor de sierteelt, waarin met name de producten roos (71 ha) en potplanten (36 ha) zich onderscheiden. Bij de groente wordt voornamelijk de komkommer (70 ha) en in veel mindere mate de paprika (13 ha) geteeld. Het areaal komkommer loopt terug. De teelt van tomaat is vrijwel geheel verdwenen uit de regio. Volledigheidshalve merken we op dat tuinders nog wel eens wisselen van teelt, al naar gelang de resultaten van het staande gewas.

Tenslotte is vermeldenswaard dat de laatste jaren ook een aantal intensieve boomkwekerijbedrijven zich in de glastuinbouwcentra heeft gevestigd. Dit zijn bedrijven die voor hun bedrijfsvoering veelal behoefte hebben aan zogeheten ondersteunend glas (> 1.000 m²) Dit glasareaal is van een zodanige omvang, dat vestiging in een gebied met een niet-glastuinbouwbestemming niet goed mogelijk is.

Terugkijkend naar het in de aanhef genoemde Plan van Aanpak kan worden geconcludeerd dat vrijwel alle onderdelen uit dat plan in de loop van de jaren gerealiseerd zijn, te weten:

1. De uitbreiding van het tuinbouwgebied Klazienaveen III, fases 2 en 3.
Deze uitbreidingslocatie is -zoals hiervoor al werd vermeld- volledig gerealiseerd en inmiddels vrijwel volledig uitgegeven (verkoop dan wel erfpacht). Het uitgiftetempo was als gevolg van de matige economische situatie (zie hiervoor) minder hoog dan in 1992 werd verwacht. De fases 2 en 3 omvatten in totaal bruto 60 ha. Het grondcomplex kan vermoedelijk in de loop van 1999 worden afgesloten.
2. Het onderzoek naar de mogelijkheden en haalbaarheid van uitbreiding van het areaal glastuinbouw in Emmen en omgeving.
Dit leidde tot het rapport "Zuidoost-Drenthe, een toekomst voor glastuinbouw" (Oranjewoud, 1993), dat mede de basis vormde voor het aanwijzen van de uitbreidingslocaties "Klazienaveen, Het Rundedal" en "Erica, ten westen van het bestaande gebied" (raadsbesluit 19-2-1999).

3. Het geohydrologisch onderzoek naar de mogelijkheden van uitbreiding van grondwateronttrekking t.b.v. de uitbreiding van de glastuinbouw in Klazienaveen. Dit onderzoek is uitgevoerd en leidde onder meer tot het in kaart brengen van meerdere alternatieve gietwaterbronnen (o.a. Rabattenbos).
4. Het project milieuvriendelijk telen.
Na een lange aanloop- en onderzoeksfase werd in 1995 een pilotproject gerealiseerd in Klazienaveen I. De aldaar gevestigde bedrijven werkten daar zonder uitzondering aan mee en voldoen thans aan de eisen van het Lozingenbesluit.
5. Participatie in de Stichting Promotie Glastuinbouw Zuidoost-Drenthe.
Deze promotiestichting is in 1993 opgericht en wordt inmiddels breed ondersteund en vrijwel geheel gefinancierd door het gezamenlijke (regionale) tuinbouwbedrijfsleven.
6. Prijsbeleid tuinbouwkavels.
In Klazienaveen I en Erica I en II werden na verbeteringsprojecten van de wateraan- en afvoer de kavelprijzen (en annex daarmee de jaarlijkse erfpachtcanons) verhoogd tot (voor die tijd) redelijk acceptabele marktprijzen.

4. Visie op de toekomst van de glastuinbouw in Emmen: ontwikkeling naar 2010.

4.1 Algemeen.

In en om de sector glastuinbouw tekenen zich bepaalde trends af die elkaar in snel tempo opvolgen en soms tegengesteld lijken. Het is moeilijk om in te schatten of de trends van vandaag een reële aanwijzing zijn voor de ontwikkelingen van morgen. Met de aloude wijsheid in het achterhoofd dat "voorspellen moeilijk is, zeker als het om de toekomst gaat...." lijkt het hieronder geschetste scenario voldoende realiteitswaarde en houvast voor de middel-lange termijn te bieden.

4.2. Duurzame ontwikkeling.

In november 1997 hebben de Rijksoverheid, de provincies, de gemeenten, de waterschappen en het tuinbouwbedrijfsleven het convenant Glastuinbouw en Milieu ondertekend. Met deze ondertekening hebben alle partijen zich verplicht om een maximale inspanning te leveren om de doelstellingen met betrekking tot energie, gewasbeschermingsmiddelen en meststoffen tot het jaar 2010 te realiseren. Duurzaamheid is hier het sleutelwoord.

Wat betreft de inrichting van nieuwe tuinbouwgebieden betekent duurzaamheid het realiseren van een optimale combinatie waarbij economische ontwikkeling hand in hand gaat met een hoge milieu- en ruimtelijke kwaliteit.

Het oogmerk is het realiseren van ruimte voor moderne bedrijven, die economisch rendabel en duurzaam kunnen produceren in combinatie met grootschalige collectieve voorzieningen op het gebied van water, energie en afval.

Bij een duurzame ontwikkeling en inrichting wordt aandacht geschonken aan de volgende aspecten.

Wegeninfrastructuur.

- Voor een goede aan- en afvoer van producten is een goede ontsluiting van het glastuinbouwgebied naar een hoofdtransportas noodzakelijk.
- Ontsluitingswegen in het glastuinbouwgebied moeten minimaal 6 meter breed zijn.

- Uit oogpunt van verkeersveiligheid dienen zoveel mogelijk rotondes aangelegd te worden.
- Bij de aanleg van wegen moeten waar mogelijk en verantwoord secundaire grondstoffen worden toegepast.
- Een goed fietspadennet is veilig en maakt het gebied toegankelijk voor buurtbewoners, werknemers en recreanten.

Bedrijfs- en kavelgrootte.

- Een tuinbouwgebied moet flexibel worden ingericht wat betreft kavelgrootte. Er moet ruimte zijn voor grote en kleine bedrijven en ook voor biologische bedrijven.
- De kavelvorm is vierkant, hetgeen voordelen oplevert voor de kostenstructuur en een besparing op het energieverbruik.
- Bij het bouwen van woningen en het aanleggen van infrastructuur moet rekening worden gehouden met herverkaveling in de toekomst.
- De bouw van groen label kassen wordt gestimuleerd.

Plaatsing van bedrijven en woningen.

- Woningen worden zo veel mogelijk aan de rand van de infrastructuur of in clusters gebouwd.
- Spreiding van bedrijven met belichte teelt is goed voor de energie-efficiëntie. Deze bedrijven houden vaak warmte over, die geleverd kan worden aan andere bedrijven.
- Bij projectmatige ontwikkeling van een nieuw tuinbouwgebied moet de bouw van een facilitair centrum worden overwogen. In dit centrum organiseren tuinders een aantal gezamenlijke verwerkingsactiviteiten. Het facilitair centrum wordt bij voorkeur bij een transportas geplaatst.

Energie.

- Het gebruik van energie in de glastuinbouw is een belangrijk milieu-item. In het convenant Glastuinbouw en Milieu is afgesproken dat in 2010 65% minder energie per eenheid product gebruikt wordt dan in 1980.
- Centrale levering van restwarmte en CO₂ biedt grote kansen voor energie-efficiëntie, bijvoorbeeld uit een collectieve warmte-/krachtcentrale of uit een industriegebied.
- Bedrijven met intensieve belichting moeten worden gespreid. Zij houden warmte over die aan andere bedrijven kan worden geleverd.
- Het gebruik van alternatieve en duurzame energiebronnen wordt bevorderd.

Water.

- In een nieuw glastuinbouwgebied moet een duurzame waterinfrastructuur worden gerealiseerd door middel van optimale recirculatie, zuivering en hergebruik van water.
- Centrale gietwatervoorzieningen hebben de voorkeur boven individuele gietwaterbassins bij de bedrijven.
- Een centrale gietwatervoorziening dient bij voorkeur ook benut te worden voor berging van oppervlaktewater of natuurontwikkeling.
- Het gebruik van grondwater als gietwater moet zoveel mogelijk worden tegengegaan. Alternatieve waterbronnen moeten worden ontwikkeld.

Afval.

- Een collectieve aanpak van het afvalprobleem heeft de voorkeur. Gedacht kan worden aan een centrale afvoer en een centrale verwerking van bij voorkeur gescheiden afvalstoffen.
- Composteren en afscheiding van substraat-materiaal en folies voor hergebruik moeten worden bevorderd.
- Biovergassing moet worden bevorderd.

Landschappelijke inpassing.

- Gebiedsfuncties als recreatie op en rondom waterpartijen en natuurontwikkeling verdienen aanbeveling.
- De combinatie met aanleg fietspaden, centrale gietwaterbasins, aanplant vegetatie en ruimtelijk diversiteit is bij eerdere aspecten al aan de orde geweest.

Het basis-inrichtingsplan voor "Klazienaveen, Het Rundedal" (Oranjewoud, augustus 1998) speelt volledig in op deze aspecten van duurzame inrichting. Hierbij is ingespeeld op het gegeven dat in het kader van de herstructureringsoperatie het Rijk voor de periode tot 2010 f 250 miljoen is gereserveerd (f 45 miljoen is concreet beschikbaar gedurende de huidige kabinetsperiode) voor het oplossen van ruimteproblemen in bestaande glastuinbouwgebieden en het ontwikkelen van nieuwe gebieden. Voor de inzet van deze middelen wordt de Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV) geadviseerd door de Commissie Ruimtelijke Inrichting (onderdeel van de Stuurgroep Glastuinbouw en Milieu) over de subsidiecriteria. Naar verwachting zullen bovengenoemde aspecten daarvoor de leidraad vormen. Om voor een bijdrage in aanmerking te komen, zullen de inrichtingsplannen voor nieuwe locaties derhalve zo veel mogelijk aan deze criteria moeten voldoen.

4.3. Ruimtelijke ontwikkeling na 2005.

Het streven naar een glastuinbouwcentrum van netto 400-500 ha glasoppervlakte kan in principe gerealiseerd worden door de (projectmatige) ontwikkeling van de door de raad aangewezen uitbreidingslocaties te Klazienaveen en Erica. Gelet op het groeitempo van de afgelopen 15 jaar -waarin economisch gunstige en minder gunstige periodes elkaar hebben afgewisseld- is het realistisch om uit te gaan van een groei van gemiddeld tussen de 10-15 ha netto glas per jaar. Er is geen reden om aan te nemen dat zich een trendbreuk zou voordoen, noch in negatieve noch in positieve zin. Dat zou betekenen dat het centrum van de gewenste omvang van ca. 500 ha in ca. 2010 kan worden bereikt. Uiteraard is dit groeiscenario afhankelijk van vele moeilijk te beïnvloeden factoren.

De ervaring leert dat veel tuinders kavels kopen op de groei. Afhankelijk van economische factoren, het bedrijfsrendement, managementcapaciteiten en ambities van de ondernemer begint deze vaak (relatief) klein en breidt in de loop van de tijd zijn glasareaal uit. Dit betekent dat wellicht al zo rond het jaar 2005 keuzes gemaakt moeten worden voor al dan niet een verdere ontwikkeling van het glastuinbouwcomplex Emmen, omdat er dan nog slechts beperkt kavels beschikbaar zijn. Immers, de gronduitgifte enerzijds en de bouw van glas anderzijds houdt mogelijk geen gelijke tred.

Uiteraard speelt in dit verband de politiek-maatschappelijke centrale vraag of verdere groei van het kassengebied wenselijk wordt geacht. Is een omvang van 500 ha netto glas nog steeds voldoende als kritische massa voor een goed functionerend tuinbouwcentrum?

Of moeten we misschien naar 1.000 ha toe? Hoe zit het met de maatschappelijke acceptatie van nog meer glas?

Vraagt de sociaal economische situatie om verdere groei? Kan het fysieke milieu uitbreiding aan? Wat zijn de consequenties van verdere uitbreiding van de glastuinbouw voor andere agrarische sectoren -zoals de veenkoloniale akkerbouw- waar extensivering/schaalvergroting mogelijk een oplossing is voor de bedrijfsmatige toekomst?.

Hoe deze discussie ook uitpakt, het huidige Provinciaal Omgevings Plan (POP) biedt in de directe nabijheid van de huidige glascomplexen -zone I landbouwontwikkelingsgebieden- in principe voldoende ruimtelijke uitbreidingsmogelijkheden, hoewel deze nog wel nader geconcretiseerd zullen moeten worden.

De provincie streeft in haar ruimtelijk beleid naar het geconcentreerd houden van het glasgebied.

In het onderzoeksrapport "Zuidoost-Drenthe, een toekomst voor glastuinbouw" (1993) is een achttal locaties geanalyseerd en in principe geschikt bevonden voor glastuinbouwontwikkeling.

Deze locaties omvatten in totaal zo'n 3.000 ha bruto grondoppervlakte en bevinden zich allen in de omgeving van Erica en Klazienaveen, zowel ten noorden als ten zuiden van de N-37 (A-37) en in meer of mindere mate aansluitend op de bestaande glascomplexen.

Of deze locaties anno 2005 nog steeds geschikt worden bevonden is nog maar de vraag. De ontwikkeling van Emmen tendeeft de komende jaren sterk in zuidelijke richting, waarbij de a.s. A-37 de centrale ontwikkelingsas zal zijn. De (ruimtelijke) druk op deze omgeving zal fors toenemen.

De vraag naar de toekomstige landschappelijke en omgevingskwaliteiten, de eisen die gesteld worden aan een duurzame gebiedsontwikkeling, het gewenste woon- en leefklimaat en daarnaast allerlei andere maatschappelijke ontwikkelingen en politieke opvattingen vergen een tijdige integrale discussie en afweging met betrekking tot de toekomstige ruimtelijke keuzes.

4.4. Bedrijfsontwikkelingen.

De optimale bedrijfsgrootte verschilt per type bedrijf. Bepalend zijn economische-factoren, de managementcapaciteiten, de ambities, marktontwikkelingen, consumenteneisen en (internationale) concurrentie.

De schaalvergroting zet door, niet alleen vanwege de marktpositie die dat noodzakelijk maakt, maar ook vanwege randvoorwaarden die milieu, water en energiehuishouding stellen.

Er zullen naar verwachting drie bedrijfstypen gaan ontstaan die er globaal als volgt uitzien:

- **Bedrijven met ondersteunend glas.**

Hierbij valt met name aan (intensieve) boomteelt- en zomerbloemenbedrijven te denken, met een areaalgrootte variërend van minder dan 1 tot maximaal 2 ha. De glasoppervlakte zal meestal minder dan 1 ha bedragen. Grotere bedrijven in deze categorie zullen beperkt zijn. De vraag naar vestiging van dit type bedrijven in Emmen neemt toe. De gemiddelde arbeidsvraag is laag en beperkt zich veelal tot de ondernemer en zijn partner.

- **Bedrijven met een gemiddelde omvang van 2 tot 5 ha glas.**

Het merendeel van de bedrijven in Emmen zal onder deze categorie vallen. De eigenaar van de kleinere bedrijven in deze categorie is nog vaak tuinder, ondernemer, manager en bedrijfsleider tegelijk. Het bedrijf kent soms nog de kenmerken van een familiebedrijf, maar de arbeidsvraag is al vrij fors. De gemiddelde arbeidsbezetting varieert van 5 tot 25 arbeidsplaatsen per bedrijf.

In de grotere bedrijven binnen deze categorie zal meer en meer sprake zijn van functiescheiding op management-niveau en van verdere specialisatie in het werkaanbod.

- **Grootschalige tuinbouwbedrijven van meer dan 5 ha glas.**

De gemiddelde omvang van een mega-bedrijf zal zo rond de 10 ha liggen, met uitschieters tot 20-25 ha glas.

Deze bedrijven kenmerken zich door te functioneren als bedrijfsmatige productie-units, met andere ondernemingsvormen en nieuwe vormen van financiering. De ondernemer is directeur, maar is niet tevens de (enige) eigenaar. Het bedrijf stelt hoge eisen aan het management en aan specialistische kennis op diverse terreinen. De nadruk komt te liggen op automatisering, een hoge arbeidefficiëntie en een hightech benadering van de bedrijfsvoering. Deze bedrijven kunnen meer vestigingen (in het land) hebben. Zij richten zich op de grootschalige teelt van producten met een lage kostprijs en een hoge basiskwaliteit. De vraag naar dit product is continue (jaarrond), de productie zelf ook. Deze bedrijven zullen hun product in toenemende mate afzetten door contractuele afname via vaste (wellicht eigen) kanalen. Ondernemers zullen in het glastuinbouwcentrum of in de onmiddellijke nabijheid daarvan gezamenlijk verwerkingsunits willen realiseren. Dit type bedrijf heeft zich ontwikkeld van een agrarisch bedrijf tot een industriële onderneming. Emmen leent zich wat betreft de ruimtelijke mogelijkheden goed voor vestiging van deze grootschalige bedrijven. Een aantrekkelijke grondprijs is een voorwaarde die in belang toeneemt.

In de nieuwe uitbreidingslocaties "Klazienaveen, Het Rundedal" en "Erica, ten westen van het bestaande gebied" zullen we wat betreft het inrichtingsplan en de bestemmingsplan-regeling rekening houden met deze bedrijfsontwikkelingen.

4.5. Herstructurering glastuinbouw.

Om de herstructurering van de Nederlandse glastuinbouw te bevorderen is sinds 1997 de rijksregeling Structuurverbetering Glastuinbouw van kracht.

Het onderdeel dat glasaafbraak subsidieert moet leiden tot sanering van oudere glasopstanden. Het andere element subsidieert investeringen die onder andere gericht zijn op de verbetering van de concurrentiepositie en bescherming en verbetering van het milieu.

In het Integraal Ontwikkelingsplan Glastuinbouw Noord-Nederland (NLTO/FLTO, 1997; bijlage 4) is aangegeven dat een deel van de glasopstanden, alsmede de gebiedsstructuur (verkaveling) in de oudere tuinbouwlocaties Erica I en II en Klazienaveen I verouderd is en in een aantal situaties niet meer aan de huidige maatstaven voldoet.

In overleg met betreffende ondernemers en sectorvertegenwoordigers zal onderzocht worden in hoeverre -met gebruikmaking van het subsidie-instrumentarium- tussen 2000-2005 aan verbetering van de situatie kan worden gewerkt. Een belangrijke voorwaarde daarvoor is dat ondernemers zelf ook (financieel) bereid zullen moeten zijn hieraan mee te werken.

4.6. Ontwikkeling agribusiness.

De ambitie is om het productieareal de komende jaren tot 400-500 ha te laten groeien. Als we daarin slagen, zal dit een aantrekkelijke werking hebben op de afgeleide bedrijvigheid rondom de glastuinbouw. Hierbij valt te denken aan toeleveringsbedrijven, zakelijke dienstverleners, handelsbedrijven, transporteurs, kassenbouwers, etcetera. In beginsel zoekt de agribusiness vestigingslocaties bij voorkeur in de onmiddellijke nabijheid van het productiegebied.

Grootschalige productiebedrijven zullen zich meer en meer gaan richten op directe afzet en het realiseren van toegevoegde waarde aan het product op of nabij het eigen bedrijf. Dit type bedrijven krijgt een meer industrieel karakter. Zij hebben behoefte aan centrale/gezamenlijke verwerkingsunits bij de productieunits of in de directe nabijheid daarvan, bij voorkeur ook in de onmiddellijke nabijheid van een belangrijke transportas.

De logistieke positie van Emmen ten opzichte van het NoorEuropese achterland zal met de verdubbeling van de N-37 en de

(voorzien) aansluiting op het Duitse autowegennet aanmerkelijk verbeteren. Ook de glastuinbouw realiseert zich dit en zal hierop in willen spelen.

De agribusiness in Emmen heeft zich vanuit de historie vooral gevestigd op het bedrijventerrein Nieuw-Amsterdam/Veenoord. De aanwezigheid van het hallencomplex van (thans) The Greenery (voormalig veilingcomplex van Spes Nostra en later Westland-Noord) is daaraan vooral debet.

Als gevolg van:

- het teruglopende groenteareal in Emmen;
- de in een hoog tempo veranderde afzetstructuur van het groenteproduct, waardoor het collectiepunt van The Greenery meer en meer in betekenis afneemt;
- de (toekomstige) vraag van de primaire productiebedrijven naar verwerkingsunits grenzend aan het productiebedrijf of in de directe nabijheid daarvan;
- de op handen zijnde ontwikkeling van de uitbreidingslocatie "Klazienaveen, Het Rundedal";
- de min of meer excentrische ligging van het bedrijventerrein Nieuw-Amsterdam/Veenoord ten opzichte van de beide glastuinbouwcomplexen;

is de verwachting dat het belang van Nieuw-Amsterdam/Veenoord als concentratiepunt voor agribusiness op korte termijn niet zal toenemen. Weliswaar zijn wat betreft het transport van het tuinbouwproduct nieuwe initiatieven waar te nemen die zich richten op de benutting van het spoorweg-emplacement te Nieuw-Amsterdam, maar dit zal voorlopig niet meer dan een experimenteel karakter kunnen hebben. Gelet op eisen die gesteld worden aan de kwaliteit/versheid van het product en de adequate belevering richting de afnemer, is de sector de komende jaren nog nagenoeg geheel aangewezen op het transport over de weg. Overigens zullen we uit oogpunt van het milieu ons inzetten voor de ontwikkeling van nieuwe vervoersconcepten, voor zover wij daarin een zinvolle bijdrage kunnen leveren.

De op handen zijnde uitbreiding van het bedrijventerrein Nieuw-Amsterdam/Veenoord is weliswaar mede gericht op uitbreiding van de agribusiness, toch mag op grond van het bovenstaande worden verwacht dat in de directe nabijheid van het tuinbouwgebied Klazienaveen vraag zal komen naar vestiging van tuinbouw-gelieerde bedrijvigheid.

Een geschikte locatie daarvoor zou kunnen zijn het gebied gelegen tussen de Warmte-/Kracht Centrale in het tuinbouwcentrum Klazienaveen en (ten noorden daarvan) de N-37.

Dit gebied is ca. 45 ha groot. De ligging ten opzichte van de transportas N-37 en het kassengebied lijkt op het eerste gezicht zeer gunstig. In het kader van de hoofdontsluiting van "Klazienaveen, Het Rundedal" is wat betreft het te kiezen tracé rekening gehouden met de mogelijke ontwikkeling van deze locatie voor agribusiness-doeleinden. Wij zullen de geschiktheid en haalbaarheid van deze locatie nader onderzoeken.

4.7. Ontwikkeling infrastructuur.

Integrale gietwatervoorziening.

De beschikbaarheid van voldoende gietwater van een bepaalde kwaliteit voor het productieproces is een belangrijke randvoorwaarde voor tuinbouwontwikkeling.

Emmen onderscheidt zich in het land met de beide centrale gietwaterprojecten te Erica en Klazienaveen. Tegen een relatief aantrekkelijke prijs wordt kwalitatief goed gietwater geleverd.

Tot dusverre kan wat betreft de gietwatervoorziening zowel in Erica als Klazienaveen gebruik worden gemaakt van twee voormalige zandwinplassen. Deze plassen hebben thans voldoende capaciteit, maar bij uitbreiding van de centra in Klazienaveen en Erica is dat nog maar de vraag. In het kader van het anti-verdrogingsbeleid stimuleert de (provinciale) overheid bovendien het gebruik van alternatieve waterbronnen, als het niet om de drinkwatervoorziening gaat.

Vanuit dat gegeven wordt thans mede op basis van eerdere onderzoeken in kaart gebracht welke alternatieven realiseerbaar zijn. Hierbij spelen aspecten als waterkwantiteit, waterkwaliteit en aanlegkosten een belangrijke rol.

Onderzoeken naar de benutting van overtollig Bargerveenwater als gietwater zijn veelbelovend. Benutting van dit water zou middels de reconstructie van het veenrivierviertje De Runde mogelijk gemaakt kunnen worden. Andere duurzame waterbronnen zijn mogelijk de opvang van kasdekwater en de aanleg van een rabattenbos.

Recente inspanningen om het rabattenbos als eerste duurzame gietwaterbron te realiseren leden om financiële redenen schipbreuk. We zullen bezien of er nog mogelijkheden zijn om dit unieke project -waarmee integraal ook natuur- en recreatieve doelstellingen gerealiseerd zouden kunnen worden- alsnog te realiseren. De beleidsmatige bereidheid van partijen om dit project te realiseren zal zich dan ook moeten vertalen in een financiële bereidheid.

De uitwerking van het integrale plan voor de gietwatervoorziening wordt thans voorbereid. Met de uitvoering van dit plan zal volgens de eerste ramingen een bedrag van ca. f 5 miljoen zijn gemoeid. Met betrokken instanties wordt overleg gevoerd over de co-financiering en subsidiëring van dit plan. De relatie met andere projecten en de betrokkenheid van vele partijen maken de planontwikkeling complex.

Gietwaterzuivering.

Dankzij de uitstekende samenwerking tussen de Waterleidingmaatschappij Drenthe (WMD) en de Stichting Gietwaterproject Zuidoost-Drenthe (gemeente Emmen en tuinbouwbedrijfsleven) werd in 1998 in Erica een gietwaterzuiveringsinstallatie in gebruik genomen die qua schaalgrootte en techniek (membraanfiltratie) absoluut uniek is in Nederland. Dit vergde een investering van ruim f 3 miljoen.

Op korte termijn (1999) is een verdere verbetering van het systeem en de bedrijfszekerheid daarvan in Klazienaveen een belangrijk aandachtspunt.

Ook hier zal een zuiveringsinstallatie gebouwd worden, qua techniek vergelijkbaar met Erica, maar die echter wat betreft leveringscapaciteit straks ook het nieuwe tuinbouwcentrum van gietwater moet kunnen voorzien. Hiermee is een investering gemoeid van ruim f 8 miljoen. Na aftrek van investeringssubsidies zullen de exploitatielasten die uit de investering voortvloeien in de gietwaterprijs worden verdisconteerd.

Om de bedrijfsvoering adequaat te organiseren zijn de WMD en de Stichting Gietwater voornemens om een besloten vennootschap op te richten voor beide gietwaterprojecten. Om de mede-verantwoordelijkheid van de gemeente voor de levering van gietwater te onderstrepen, zullen wij bij de uitwerking van fase 1 van het nieuwe tuinbouwcentrum voorstellen een bedrag van ca. f 250.000,-- voor de zuiveringsinstallatie beschikbaar te stellen.

Onderhoud wegen.

Een inventarisatie wijst uit dat de onderhoudssituatie van wegen in de oudere onderdelen van de tuinbouwcentra te wensen overlaat.

In de meerjarenplanning vervangingsinvesteringen is een gefaseerde aanpak van achterstallig onderhoud voorzien vanaf het jaar 2000.

4.8. Ontwikkelingen arbeidsmarkt.

Emmen heeft tot dusverre een ruim voldoende arbeidsaanbod richting glastuinbouw.

Gecombineerd met de in het algemeen goede arbeidsmoraal levert de arbeidsvoorziening doorgaans weinig problemen op bij de bedrijven. Arbeid is hierdoor ook goedkoper dan in het westen, waar bedrijven onderling concurreren bij de personeelsvoorziening.

De komende jaren wordt echter een krappere arbeidsmarkt verwacht. Er is thans in zijn algemeenheid al sprake van krapte, met name waar het gaat om de vraag naar geschoold en ervaren personeel. Veel sectoren trekken aan dit segment in de arbeidsmarkt.

Als de uitbreiding in Klazienaveen en Erica gestalte krijgt, zal de krapte toenemen. Naar verwachting zullen de uitbreidingsgebieden -uitgaande van ca. 250 ha glas- op termijn ca. 1.000 tot 1.250 nieuwe arbeidsplaatsen kunnen opleveren. Mede als gevolg van de schaalvergroting neemt bovendien de vraag naar middenkader in de tuinbouw toe: het zal steeds lastiger worden om goed geschoold en ervaren personeel aan te trekken.

Al met al is het van groot belang een goede basis in de personeelsvoorziening te hebben en te houden.

Er zijn in principe voldoende kansen. De tuinbouw is één van de reële alternatieven voor de afnemende industriële werkgelegenheid en biedt structurele en stabiele werkgelegenheid. De overstap van de werknemer van industrie naar tuinbouw is echter niet direct een logische en levert fricties op. Dit geldt ook voor categorieën werkzoekenden met een grote afstand tot de arbeidsmarkt. Om deze groepen voor te bereiden voor een baan in de tuinbouw zullen tijdig extra inspanningen moeten worden geleverd, bijvoorbeeld in de sfeer omscholings- en arbeidsmotivatie-trajecten. Hiermee kan frictie tussen vraag en aanbod worden voorkomen. Daarnaast moet een carrière in de tuinbouw eigenlijk op jonge leeftijd al een bewuste en aantrekkelijke keuze worden.

De sector zal hiervoor samen met het agrarisch onderwijs zelf de inspanningen primair moeten leveren.

De glastuinbouw kampt nog immer met een behoorlijk imago-probleem: hard en zwaar werken onder vaak onaangename omstandigheden tegen een matig salaris, is het beeld dat bij veel mensen leeft over deze sector.

We zullen het initiatief nemen om samen met betrokken instanties (onder meer Arbeidsvoorziening Drenthe, het tuinbouwbedrijfsleven en de onderwijs- en scholingsinstellingen) een adequate aanpak in het kader van scholing en werkgelegenheid te ontwikkelen, waarbij de nadruk zal moeten liggen op het betrekken van minder kansrijke groepen in dit kader. Hierbij zal zoveel mogelijk gebruik worden gemaakt van de subsidie-instrumenten die hiervoor ontwikkeld zijn.

4.9. Ontwikkeling tuinbouwstimuleringsregeling.

Emmen staat in het land bekend als een tuinbouwvriendelijke gemeente. We etaleren deze welkomhouding voortdurend en intensief. Dat uit zich in allerlei gunstige voorwaarden op het gebied van planologie, gronduitgifte, ondersteuning bij de vergunningverlening en de deelname in tal van projecten ter bevordering van de glastuinbouw.

Dit ondernemersvriendelijke klimaat is nodig om nieuwvestiging aantrekkelijk te maken, maar ook om de dynamiek van het bestaande in stand te houden en verder te ontwikkelen. Voortdurend zullen we dan ook moeten bezien of we ons daarin nog onderscheiden van de "concurrentie" en of de voorwaarden die we aanbieden nog adequaat inspelen op de marktvraag.

Waarin wij ons in dit kader vooral ook onderscheiden van anderen is de Tuinbouwstimuleringsregeling.

Deze regeling voorziet in de afgifte van een garantie door de gemeente aan financiers, voor de betalingsverplichtingen van een deel van aan glastuinders door de betreffende financier verstrekte geldleningen.

De garantstelling of borgstelling heeft een achtergesteld karakter. Dit houdt in dat de gemeente in geval van bijvoorbeeld een faillissement achtergesteld is ten opzichte van andere crediteuren. De garantstelling wordt vanwege het achtergestelde karakter in de praktijk door de financier gezien als inbreng van eigen vermogen door de ondernemer. Deze komt daardoor gemakkelijker voor normale bancaire financiering in aanmerking.

De regeling wordt in de volgende situaties toegepast:

- Voor nieuwvestiging/nieuwbouw van startende ondernemingen is de maximale garantstelling f 150.000,-- per ondernemer;
- Voor een bedrijfsovername/doorstart maximaal f 75.000,-- per ondernemer.

Het door de gemeente gegarandeerde leningdeel moet over een periode van maximaal 12 jaar lineair (in gelijke halfjaarlijkse termijnen) worden afgelost.

De tuinbouwstimuleringsregeling wordt in de praktijk toegepast als een achterliggende voorziening. Dat wil zeggen dat wij in principe als voorwaarde stellen dat ook het Borgstellingsfonds voor de Landbouw moet participeren in de totale financiering. Dit schept de zekerheid dat de toetsing van de ondernemerskwaliteiten en bedrijfsprospectieven dubbel plaatsvindt: zowel de financier (meestal een bank) als het Borgstellingsfonds voeren deze toets uit.

De gemeente levert dan als het ware het sluitstuk van de financiering, doch uitsluitend in die gevallen waarin de vermogenspositie van de ondernemer daarom vraagt.

Banken/financiers hanteren meestal als vuistregel dat de eigen vermogensinbreng van de ondernemer zo'n 25-30% moet zijn.

Tot voor ca. 2 jaar was de regeling gekoppeld aan een fonds, ter dekking van de risico's. Dit fonds werd door de gemeenteraad opgeheven in het kader van de algemene ontstrijkingsoperatie van fondsen en andere financiële voorzieningen.

Eventuele financiële claims komen daardoor thans automatisch ten laste van de algemene dienst (het weerstandsvermogen). Daardoor lijkt het alsof er sprake is van een "open eind" financiering.

De regeling is met veel succes toegepast. Zo'n dertig ondernemers hebben van de regeling gebruik gemaakt. Deze bedrijven konden een (door)start maken met behulp van de gemeentelijke borgstelling en realiseerden in de loop van de jaren al met al vele honderden arbeidsplaatsen.

In totaal zijn voor een bedrag van ca. f 3 miljoen aan garanties afgegeven. Door het in de loop van de tijd aflossen van leningen staat nu nog voor ca. f 1,6 miljoen aan borgstellingen uit. Tijdens de afgelopen 15 jaar werd de gemeente in een vijftal gevallen als borg aangesproken. In totaal bedroeg de schade hieruit ruim f 5 ton. Dat is bijna 17 % van het totaal aan afgegeven garanties van 3 miljoen.

In het kader van het totale pakket aan tuinbouwstimuleringsbeleid is het van groot belang de regeling in stand te houden, zeker nu de ontwikkeling van een nieuw uitbreidingsgebied aanstaande is. Van belang is dat de regeling aan de volgende uitgangspunten voldoet:

- de toepassing van de regeling moet helder en eenduidig zijn;
- de regeling dient aan te sluiten bij de uitgangspunten en mogelijkheden van het gemeentelijk financieel beleid.

Het kunnen toepassen van de tuinbouwstimuleringsregeling is van belang bij de volgende situaties:

1. Bij overname/aankoop van een bestaand bedrijf.
2. Bij het oprichten/bouwen van een nieuw bedrijf.

Ad. 1 Overname bestaand bedrijf.

Voor toepassing van het instrument bij overname van bestaande bedrijven geldt de overweging, dat hiermee niet alleen de dynamiek binnen de bestaande glascentra in stand wordt gehouden, maar ook dat de ontwikkeling van een nieuw centrum gemakkelijker wordt. In de praktijk betekent de toepassing van de regeling namelijk, dat oudere bedrijven die te koop worden aangeboden gemakkelijker en dus sneller van eigenaar zullen verwisselen. Leegstand en het daarmee gepaard gaande gevaar voor kwaliteitsverlies van het bestaande gebied wordt hiermee tegengegaan. Voor de verkopende ondernemer maakt de regeling het gemakkelijker om (eventueel) een doorstart te maken naar de oprichting van een nieuw bedrijf in het nieuwe tuinbouwcentrum. Voor de kopende (startende) ondernemer wordt het gemakkelijker om voor normale bancaire financiering in aanmerking te komen, als zijn eigen vermogenspositie daarom vraagt. De autonome ontwikkeling van de bestaande tuinbouwcentra wordt hierdoor goed gestimuleerd.

De bestaande regeling biedt voldoende perspectief om het beoogde resultaat te bereiken. Ervaringscijfers wijzen uit dat met de overname van een ouder bedrijf een investering van tussen f 5 ton en ruim f 1 miljoen gemoeid gaat, waarbij de onder- en bovengrens wordt bepaald door de grootte, de kwaliteit en het voorzieningenniveau van het betreffende bedrijf.

De stimuleringsregeling zal in de praktijk adequaat functioneren als deze als volgt wordt toegepast:

- de regeling is van toepassing op startende ondernemers.
- De borgstelling wordt uitsluitend afgegeven indien het eigen vermogen van de ondernemer onvoldoende is om voor normale bancaire financiering in aanmerking te komen.
- De borgstelling wordt in principe slechts afgegeven in combinatie met het Borgstellingsfonds voor de Landbouw.
- De borgstelling bedraagt ten hoogste 10% van de totale overnamesom van het over te nemen bedrijf, met een maximum van f 100.000,--.
- Het door de gemeente gegarandeerde leningdeel moet over een periode van maximaal 12 jaar lineair (in gelijke halfjaarlijkse termijnen) worden afgelost.

Ad. 2 Oprichten nieuw bedrijf.

In hoofdstuk 4.2. Bedrijfsontwikkeling is een beeld geschetst van de bedrijfstypen die naar verwachting gaan ontstaan de komende jaren. De verwachting is dat het merendeel van de bedrijven in Emmen onder de categorie 2-5 ha glas zal gaan vallen. Ook een aantal grootschalige bedrijven (> 5 ha) zal zich naar verwachting in Emmen gaan vestigen.

Nieuwe bedrijven die zich richten op grootschalige teelt van producten zullen bij aanvang vaak al een minimale grootte hebben van 2 ha glas. Dit type bedrijf is zeer kapitaalintensief. Afhankelijk van de soort teelt en het voorzieningenniveau moet gerekend worden met een investeringsplan variërend van f 3 tot f 8 miljoen per onderneming. Voor grootschalige bedrijven is de kapitaalbehoefte uiteraard navenant groter. De kapitaelvraag van nieuwe glastuinbouwbedrijven is dus onvergelijkbaar met die van pakweg 10 jaar terug, toen een nieuw bedrijf met een omvang van ca. 1 ha glas meestal met f 1 tot 1,5 miljoen gefinancierd kon worden. Het gaat bij de hiervoor getypeerde bedrijven om bijna industriële ondernemingen. Nadrukkelijk dient zich de principiële vraag aan hoe de gemeente hiermee moet omgaan. Duidelijk is dat de huidige regeling met een maximale garantstelling van f 150.000,- voor nieuwbouw, de ondernemer meestal slechts zeer ten dele tegemoet komt in zijn financieringsbehoefte.

In dit kader is het volgende overwogen.

- De gemeente is ten principale geen bancaire instelling en is ook niet de aangewezen instelling om met risicokapitaal te participeren in dit type ondernemingen. Hiervoor komen veeleer in beeld organisaties als de Noordelijke Ontwikkelings Maatschappij (NOM) of de Nationale Investerings Bank (NIB).
- Uit oogpunt van precedentwerking naar andere bedrijfssectoren is risico-participatie van een aanmerkelijke omvang moeilijk verdedigbaar.

Gelet bovendien op de beperkte financiële mogelijkheden die de gemeente in dit kader ter beschikking staan, is de conclusie dat het voortzetten van de huidige regeling met een maximale borgstelling van f 150.000,- bij nieuwvestiging/nieuwbouw het maximaal haalbare is.

De regeling is dan adequaat als deze beschouwd wordt als een extra stimulans, een steuntje in de rug van de ondernemer die een nieuw bedrijf wil starten en niet meer dan dat.

Andere ondernemingsvormen en nieuwe vormen van financiering zullen de ondernemer dan verder moeten helpen zijn plannen te realiseren.

De regeling zal bij nieuwbouwprojecten als volgt worden toegepast:

- de regeling is van toepassing op het oprichten van een nieuw bedrijf.
- De borgstelling wordt uitsluitend verleend indien het eigen vermogen van de ondernemer onvoldoende is om voor normale bancaire financiering in aanmerking te komen.
- De borgstelling wordt in principe slechts verleend in combinatie met het Borstellingsfonds voor de Landbouw.
- De borgstelling bedraagt maximaal f 150.000,--.
- Het door de gemeente gegarandeerde leningdeel moet over een periode van maximaal 12 jaar lineair (in gelijke halfjaarlijkse termijnen) worden afgelost.

Zoals hierboven reeds gezegd is, worden financiële claims die uit de regeling voortvloeien ten laste van het algemeen weerstandsvermogen gebracht. Uit oogpunt van een verantwoord financieel beheer is het verstandig om hiervoor een bepaalde voorziening te treffen. Gelet op de algemeen geldende uitgangspunten ten aanzien van het gemeentelijk financieel beheer is fondsvorming daarvoor niet het aangewezen instrument.

Wel kan in de regeling een plafond worden ingebouwd voor af te geven garanties.

Voorgesteld wordt om dit plafond te bepalen op f 4 miljoen aan uitstaande borgstellingen.

De ervaringscijfers over de afgelopen 15 jaar wijzen uit dat het risicopercentage kleiner is dan 20% van de uitstaande garanties. Uitgaande van een plafond van f 4 miljoen en een risicopercentage van 25%, zou de aanspraak op het weerstandsvermogen in het ongunstigst geval dus f 1 miljoen bedragen.

Resumerend wordt voorgesteld om de regeling zoals hiervoor beschreven toe te passen en het plafond voor uitstaande garanties te bepalen op maximaal f 4 miljoen.

4.10. Promotie- en acquisitiebeleid.

Ondanks alle inspanningen op dat terrein blijft het moeilijk om de ondernemer van elders te overtuigen van het goede woon-, werk-, en leefklimaat in Emmen en omgeving. Dit geldt voor de acquisitie van bedrijven in het algemeen, maar voor de tuinbouw nog eens in het bijzonder. Met name de (meer traditioneel ingestelde) glastuinder blijkt de kerktoren van zijn eigen dorp zeer lief te hebben. Hij is zeer honkvast en moeilijk bereid tot verkassen. Dat geldt wellicht in nog sterkere mate voor zijn gezin. Het gaat hier vaak om de emotionele band met het thuisgebied en de familie en kennissen die daar ook allemaal wonen. Verkassen slechts dan als het echt niet anders kan.

De ondernemer die nadenkt over optimale bedrijfsvoering en een opschaling van zijn bedrijf kijkt wat dat betreft anders naar een vestigingsgebied en is vaak veel rationeler ingesteld. Zakelijke overwegingen geven bij hem veelal de doorslag. Het gaat hem om het behalen van een optimaal rendement uit zijn teelt en het minimaliseren van de kostenstructuur in zijn bedrijf.

Emmen heeft goede mogelijkheden om dit laatste type ondernemer voor het gebied te interesseren.

Een gerichte aanpak van promotie- en acquisitie als beleidsondersteunend instrument voor tuinbouwontwikkeling is en blijft onontbeerlijk om die ondernemer op adequate wijze te bereiken.

De investeringen in het in 1997 gestarte noordelijke acquisitieproject beginnen langzaam maar zeker hun vruchten af te werpen. Kijkend naar de cijfermatige resultaten profiteert Emmen bovengemiddeld van dit project. Uit overleg met de drie noordelijke provincies, het ministerie van LNV en ISP-Agrobusiness blijkt dat het project na 1999 nog twee jaar kan worden voortgezet, mits de deelnemende gebieden daaraan ook hun bijdrage willen leveren. Gelet op de investeringen in het project, de resultaten van het project tot nog toe -die voor Emmen relatief gunstig uitpakken- alsmede gelet op het belang van de noordelijke samenwerking achten wij voortzetting van het project bijzonder zinvol.

De regionale promotiestichting (Stichting Promotie Tuinbouw Zuidoost-Drenthe) heeft zich een volwaardige positie weten te verwerven in deze regio. Het (regionale) tuinbouwbedrijfsleven en de gemeente (met een bescheiden bijdrage) financieren de activiteiten van de stichting volledig. Het is zeer bijzonder dat de regionale promotie op deze wijze gestalte heeft gekregen. Wij achten het van groot belang de positie van de stichting te behouden en te versterken.

De positie van de stichting zal verder worden versterkt door het organiseren van vernieuwende activiteiten enerzijds en door het versterken van de banden met het aanwezige bedrijfsleven anderzijds. Hiertoe worden de instrumenten thans ontwikkeld.

Mede in het kader van de ontwikkeling van "Klazienaveen, Het Rundedal" bestaat het voornemen om met de stichting afspraken te maken over projectmatige promotie-activiteiten en het benodigde budget daarvoor.

4.11. Prijsbeleid bestaande tuinbouwkavels.

De prijzen voor bestaande tuinbouwkavels in de bestaande tuinbouwgebieden zijn voor het laatst aan de marktsituatie aangepast per 1 juli 1992. Sindsdien is uitsluitend een aantal trendmatige verhogingen in de prijsstelling verdisconteerd.

De goede conjuncturele situatie in de tuinbouwsector en de ontwikkelingen op de grondmarkt maken het mogelijk om tot een aanpassing te komen die meer marktconform is.

Wij zullen in het najaar van 1999 met een voorstel komen tot gefaseerde verhoging van de kavelprijzen.

